

TARAQQIYOT TADQIQOTLARI | ИССЛЕДОВАНИЯ РАЗВИТИЯ DEVELOPMENT STUDIES

ИЛМИЙ-АМАЛИЙ АНЖУМАНЛАР | НАУЧНО-ПРАКТИЧЕСКИЕ КОНФЕРЕНЦИИ
SCIENTIFIC AND PRACTICAL CONFERENCES

Volume II, Issue-13, (January) 2024

Journal homepage: <https://inashr.uz/index.php/rid>

AMIROVA Luiza Maratovna

Alisher Navoiy nomidagi

Toshkent til va adabiyot instituti

o'qituvchisi

ZAMONAVIY O'SMIRLAR QADRIYATLARINING IJTIMOIIY-PSIXOLOGIK XUSUSIYATLARI

Butun dunyoda har bir insonning qadriyatlari murakkab, dinamik, ziddiyatli bo'ladi. Qadriyat inson uchun ma'lum bir ahamiyatga ega, shaxsiy yoki ijtimoiy ma'noga ega bo'lgan hamma narsadir. Qadriyatlar - bu inson va jamiyat intilayotgan g'oyalar, ideallar, maqsadlar sanaladi. Qadriyatlar yoshga va hayot sharoitlariga qarab o'zgarib turadigan tizimga birlashtirilgan. Qiymatlarning vazifalari xilma-xildir. Ular: inson hayotida ko'rsatma, ijtimoiy tartibni saqlash va ijtimoiy nazorat mexanizmi sifatida harakat qilish uchun zarur.

O'smirlarning fikriga ko'ra, qadriyatlar inson uchun muhim bo'lgan narsa, u butun umri davomida nimaga intiladi. Shaxsning shaxsiy qadriyat strukturasini shakllantirish sotsializatsiya jarayonining eng muhim omili bo'lib, u orqali inson butun ijtimoiy munosabatlarda jamiyatning to'laqonli a'zosiga aylanadi. "Qadriyat yo'nalishlari - bu shaxsning hayotiy tajribasi, uning kechinmalarining butun yig'indisi bilan belgilanadigan va ma'lum bir shaxs uchun muhim, muhim bo'lgan narsalarni ahamiyatsiz, ahamiyatsiz narsalardan ajratib turadigan inson ichki tuzilishining eng muhim elementlari.

Qadriyat yo'nalishlari tushunchasi urushdan keyingi ijtimoiy psixologiyada qadriyatlar falsafiy kontseptsiasining analogi sifatida kiritilgan, ammo bu tushunchalar o'rtasida aniq farq yo'q. Har bir inson o'z qadriyatlar tizimiga ega bo'lishi mumkin va bu qadriyatlar tizimida qadriyatlar ma'lum bir ierarxik munosabatlarda joylashgan. Shaxsning qiymat yo'nalishlari tarkibiga qanday o'ziga xos qadriyatlar kiritilganligiga qarab, bu qadriyatlarning kombinatsiyasi va boshqalarga nisbatan ularga nisbatan katta yoki kamroq afzallik darajasi va shunga o'xshash narsalarni aniqlash mumkin. Inson faoliyati hayotda qanday maqsadlarga qaratilganligi bilan ahamiyatli Qadriyat yo'nalishlarining ierarxik tuzilishining mazmuniy tomonini tahlil qilish o'quvchilarning aniqlangan qadriyat yo'nalishlari ijtimoiy standartga qay darajada mos kelishini va ta'lim maqsadlari qanchalik adekvat ekanligini ko'rsatishi mumkin.

Qadriyat yo'nalishlari markaziy shaxsiy shakllanishlardan biri bo'lib, insonning ijtimoiy voqelikka ongli munosabatini ifodalaydi va shu tariqa uning xatti-harakatlarining keng motivatsiyasini belgilaydi va uning voqeligining barcha jihatlariga sezilarli ta'sir ko'rsatadi. Qadriyat yo'nalishlari va shaxsning yo'nalishi o'rtasidagi bog'liqlik alohida ahamiyatga ega. Qadriyat yo'nalishlari tizimi inson yo'nalishining mazmunini belgilaydi va uning atrofidagi dunyoga, boshqa odamlarga, o'ziga nisbatan qarashlarining asosini, dunyoqarashining asosini, motivatsiyaning o'zagini va "hayot falsafasi" ni tashkil qiladi. Qadriyat yo'nalishlari - voqelik ob'ektlarini ularning ahamiyatiga (ijobiy yoki salbiy) ko'ra farqlash usuli. Qadriyatlar ko'p darajali tizim sifatida mavjud bo'lib, unda yuqori qiymatlar - maqsad qiymatlari va ikkilamchi qiymatlar - qadriyatlarni anglatadi. Insonning qadriyatlari uning qiymat yo'nalishlari tizimini tashkil qiladi, ya'ni. eng muhim shaxsiy fazilatlar tizimi.

Ushbu qadriyat yoʻnalishlari shaxs ongi va xulq-atvorining maʼlum asoslarini belgilaydi, uning rivojlanishi va shakllanishini belgilaydi. Taʼlim ideali sifatida axloqiy qadriyatlar tizimi - bu shaxsning insonparvarlik gʻoyasiga yoʻnaltirilganligida ifodalangan, qadr-qimmat, masʼuliyat, mehr-oqibat, hurmat, hamdardlik, yordam va boshqalar toifalari orqali namoyon boʻladigan integral shaxsiy taʼlim. Hissiy jihatdan ijobiy baholashdan oʻzlashtirib olish orqali faol shaxsni ragʻbatlantiradigan baholovchi hukmga oʻtish bilan tavsiflanadi. Demak, qadriyat yoʻnalishlari – shaxs faoliyatining yoʻnalishi va mazmunini tavsiflovchi, shaxs munosabatlari tizimining ajralmas qismi boʻlgan, insonning dunyoga, oʻziga umumiy munosabatini belgilovchi, mazmun va yoʻnalish beruvchi murakkab ijtimoiy-psixologik hodisadir.

Qadriyat yoʻnalishlari tizimi shaxsning voqelik bilan munosabatlarining ichki asosini ifodalaydi. Shaxsning qadriyat yoʻnalishlari tizimini shakllantirish nuqtai nazaridan eng qiziqarli yosh bu oʻsmirlikdir. Oʻsmirlik davri chegaralari oʻrta maktabning V - VIII sinflaridagi bolalarning taʼlimi bilan taxminan mos keladi va 10 yoshdan 14 yoshgacha boʻlgan yoshni qamrab oladi, lekin oʻsmirlik davriga haqiqiy kirish V sinfga oʻtish bilan mos kelmasligi va bir yil oldin sodir boʻlishi ham mumkin. Bolaning rivojlanishidagi oʻsmirlik davrining alohida pozitsiyasi uning nomlarida aks etadi: "oʻtish davri", "burilish nuqtasi", "qiyin", "tanqidiy". Ular hayotning bir davridan ikkinchisiga oʻtish bilan bogʻliq boʻlgan bu yoshda yuzaga keladigan rivojlanish jarayonlarining murakkabligi va ahamiyatini hujjatlashtiradi.

Bolalikdan kattalikka oʻtish bu davrdagi rivojlanishning barcha tomonlari - jismoniy, aqliy, axloqiy, ijtimoiy sohalarining asosiy mazmuni va oʻziga xos farqini tashkil qiladi. Barcha yoʻnalishlarda sifat jihatidan yangi shakllanishlar shakllanmoqda, kattalar elementlari paydo boʻlmoqda. Ushbu fikrlarning birinchisi tanadagi oʻzgarishlar, ongsiz jinsiy istak, shuningdek, hissiy va sezgir oʻzgarishlarga olib keladigan ichki gormonal va fiziologik oʻzgarishlar bilan bogʻliq. Ikkinchi nuqta - bolalikning tugashi va kattalar dunyosiga oʻtish oʻsmirning ongida ratsional shaklda tanqidiy reflektiv fikrlashni rivojlantirish bilan bogʻliq. Bu oʻsmirning ruhiy holatini belgilaydigan holat. Bu oʻsmir hayotida asosiy, yetakchi qarama-qarshilikni keltirib chiqaradi.

Oʻsmirning ongida maksimalizmga maʼlum bir moyillikni keltirib chiqaradi, uni doʻstlikni qurbon qilishga majbur qiladi, yaqin odamlar bilan munosabatlarda antagonistik boʻlib qoladi, chunki haqiqat va insoniy munosabatlarning xilma-xilligi va nomuvofiqligi oqilona mantiq doirasiga toʻgʻri kelmaydi. Ammo fikrlash mantiqiy turi, hayotiy tajribasi va ong mazmuni jihatidan kattalarga teng boʻlgan oʻsmir hali ham bola boʻlib qoladi. Kattalar dunyosining yolgʻonchiligiga, ikkiyuzlamachiligiga va uning ustidan hukmronligiga qarshi norozilik bildirgan holda, u bir vaqtning oʻzida kattalarning ilqligi, mehr-oqibati, tushunishi, roziligi va kechirimiga muhtoj. Bolalik dunyosidan ham, kattalar dunyosidan ham ajralib, bir-biriga oʻxshash tengdoshlar dunyosini yaratish tendentsiyasi mavjud boʻladi.

Oʻsmirlikning asosiy qarama-qarshiligini oʻspirinning ongida aks ettirishning paydo boʻlishining oqilona shakli, uning uchun dunyoga ongli munosabatning yetakchi shakliga aylangan va kattalarning shaxssiz dunyosi oʻrtasidagi qarama-qarshilik deb hisoblash mumkin. Bu masalaning ahamiyati shundaki, deyarli har bir oʻsmir oʻsmirlik davrida alohida qiyinchiliklarga duch keladi va oʻzini topishga harakat qiladi. Oʻsmirlik - bu hayotning eng qisqa davri, lekin juda muhim. Hech qanday maxsus jarohatlarsiz omon qolish muhimdir. Oʻsmirning oʻziga xos xususiyati va eng qimmatli psixologik oʻzlashtirishi uning ichki dunyosini ochishdir, bu davrda oʻzini oʻzi anglash va oʻzini oʻzi belgilash muammolari paydo boʻladi. Hayotning maʼnosini izlash bilan chambarchas bogʻliq - bu oʻzini, qobiliyatlarini, imkoniyatlarini bilish istagi va boshqalar bilan munosabatlarda oʻzini izlash.

Bola uchun yagona ongli voqelik tashqi dunyo boʻlib, u oʻz tasavvurini unga kiritadi. Oʻsmir uchun tashqi, jismoniy dunyo subʼektiv tajriba imkoniyatlaridan faqat bittasi boʻlib, uning diqqat markazida oʻzi.

O'zini suvga cho'mdirish va o'z tajribalaridan zavqlanish qobiliyatiga ega bo'lgan o'smir yangi tuyg'ularning butun dunyosini ochadi, u o'z his-tuyg'ularini endi ba'zi tashqi hodisalarning hosilalari sifatida emas, balki o'zining "men" holati sifatida qabul qila boshlaydi. O'zingizning ichki dunyongizni kashf qilish juda muhim, quvonchli va hayajonli voqeadir, ammo u ko'plab tashvishli va dramatik tajribalarni keltirib chiqaradi.

O'zining o'ziga xosligini, o'ziga xosligini va boshqalardan farqini anglash bilan birga yolg'izlik hissi paydo bo'ladi. O'smirning o'zi hali ham noaniq va ko'pincha noaniq tashvish yoki biror narsa bilan to'ldirilishi kerak bo'lgan ichki bo'shliq hissi sifatida boshdan kechiriladi. Demak, muloqotga bo'lgan ehtiyoj o'sib boradi va shu bilan birga muloqotning tanlanganligi va shaxsiy hayotga bo'lgan ehtiyoj ortadi. O'zining o'ziga xosligi va boshqalardan farqini anglash yolg'izlik tuyg'usini yoki yolg'izlikdan qo'rqishni keltirib chiqaradi, bu erta yoshlik davriga xosdir. Shunday qilib, shaxsning qadriyat yo'nalishlari tizimini shakllantirish turli tadqiqotchilar uchun katta e'tibor va har tomonlama o'rganish mavzusidir.

Bunday masalalarni o'rganish o'smirlik davrida alohida ahamiyatga ega, chunki aynan shu ontogenez davri qadriyat yo'nalishlarining rivojlanish darajasi bilan bog'liq bo'lib, ularning shaxsning yo'nalishiga hal qiluvchi ta'sir ko'rsatadigan maxsus tizim sifatida ishlashini ta'minlaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Ахмеджанов Э.Р. «Психологические тесты», М.: «Лист», 1996 г.
2. Волков Б.С. «Возрастная психология», М.: «Владос», 2005г.
3. Исламова З.Б. «Самоутверждение подростков в процессе воспитания и обучения»
4. Крылова А.А. «Психология», М., 2008г.